

YOKO ONO VE JOSEPH BEUYS ÖRNEKLERİYLE SPİRİTÜEL MANADA AĞAÇ

Tree in Spiritual Meaning with Examples of Yoko Ono and Joseph Beuys

Ramazan CAN¹

ÖZ

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana pek çok varlığı ve nesneyi kutsal olarak kabul etmiş ve kutsal gördüğü bu varlıkları, kendisinden sonra gelecek kuşaklara aktarmak için sanatı bir araç olarak kullanmayı tercih etmiştir. Kadim zamanlardan bu yana tüm dünya halklarınca kutsal kabul edilen ağaç dünyadaki tüm kültürlerde yeri olan insanlığın ortak kültürel unsurlarından biridir. Edebiyattan resme mimarlıktan süsleme sanatlarına kadar bir çok sanat disiplininde ifadesini bulan Hayat Ağacı, ağacın kutsiyetinin geldiği son nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz sanatında da farklı versiyonlarıyla karşımıza çıkan Hayat Ağacı'nın spiritüel tarafı da bazı sanatçıların dikkatini çekmiştir. Dönemin koşullarıyla doğayla yeniden buluşma girişimleri neticesinde spiritüel kavramlardan beslenen bazı sanatçılar özellikle Şamanizm ve ona benzer mistik, ruhani yaşam şekillerinden etkilenmiş ve bu yaşam şekillerinin içinde var olmuş kavramları ele alarak tekrar biçimlendirerek kendilerine mal etmeyi başarmışlardır. Betimsel tarama modeli ile gerçekleştirilen bu araştırma ağacın spiritüel tarafını ele alan (Joseph Beuys, Yoko Ono) sanatçılarla sınırlıdır. Bu sanatçılar hakkında gerekli literatür taraması yapılmış ve yaptığı eserlerden örnekler sunulmuş ve ürettikleri işlerin arka planında yer alan kavramlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Varılan son noktada, çağdaş sanatta bir deneyim alanı yaratmak adına ağacın spiritüel yanı bazı sanatçılarca bir ifade aracı olarak kullanılmış ve bu bağlamda sanatçılar tarafından etkili sanat nesneleri ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kutsal Ağaç, şamanizm, Joseph Beuys, Yoko Ono.

ABSTRACT

Since the day of its existence, human beings have accepted many beings and objects as sacred and have preferred to use art as a tool to transfer these beings, which they consider sacred, to future generations. The tree, which has been considered sacred by all the people of the world since ancient times, is one of the common cultural elements of humanity that has a place in all cultures in the world. The Tree of Life, which finds expression in many artistic disciplines from literature to painting, from architecture to decorative arts, appears as the ultimate point of the sanctity of the tree. The spiritual side of the Tree of Life, which we encounter in different versions in today's art, has also attracted the attention of some artists. As a result of their attempts to reconnect with nature under the conditions of the period, some artists, nourished by spiritual concepts, were especially influenced by Shamanism and similar mystical, spiritual lifestyles, and managed to take the concepts that existed in these lifestyles, reshape them and appropriate them for themselves. This research, conducted with the descriptive scanning model, is limited to artists who deal with the spiritual side of the Tree (Joseph Beuys, Yoko Ono). The necessary literature review about these artists was made and examples of their works were presented and the concepts behind the works they produced were tried to be revealed. At the final point, the spiritual side of the tree was used as a tool of expression by some artists in order to create a field of experience in contemporary art, and in this context, effective art objects were created by the artists.

Keywords: Sacred Tree, shamanism, Joseph Beuys, Yoko Ono.

1. ORCID: 0000-0002-9024-5356 1. Öğr. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, n.ramazancan@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

Since the day of its existence, human beings have accepted many beings and objects as sacred and have preferred to use art as a tool to transfer these beings, which they consider sacred, to future generations. The tree, which has been considered sacred by all the people of the world since ancient times, is one of the common cultural elements of humanity that has a place in all cultures in the world. The Tree of Life, which finds expression in many artistic disciplines from literature to painting, from architecture to decorative arts, appears as the ultimate point of the sanctity of the tree. After 1960, following the political movements around the world, the Western society, bored with the orthodoxy of monotheistic religions, turned their faces to belief systems and lifestyles integrated with nature. At this stage, mythologically rooted lifestyles of Eastern culture and motifs integrated with nature have become trends again. The Kamlık belief, that is, Shamanism, which takes its share from this understanding, has re-emerged under the name of Neo-Shamanism and has become a big trend with the teaching that everyone can become a shaman for themselves. According to Perrin (2013:126), Neo-Shamanism adherents study psychology, ecology, orientology, archaeology, astrology, ethnology, etc. with great eclecticism. They refer to ideas or ideals specific to various fields, such as Others go further and assume that therapy sessions are uniquely therapeutic. In Neo-Shamanism, where individualism is at the forefront, the difficulty experienced by the majority in accessing scientific information, increasing materialism, encourages the search for a new meaning and the production of new myths. The hope from Neo-Shamanism is that it offers a more harmonious world design that integrates with the deepest essence of ecological philosophy. Human beings should be on equal terms with the beings in nature and act as an interlocutor and helper. Everyone expects Shamanism to help the process of "finding oneself" and to contribute to the development of one's "personal powers". Artists also turn to the shaman because they find in him a creative self, a person who listens to the world. Or, as in the example of Beuys, artists took on the mission of a shaman and tried to shape society. According to Beuys, Shamanism is the deepest of roots... and he thinks that this approach includes the idea of transformation and says that the nature of Shamanism is therapeutic. In his words: 'When I am thought of, or spontaneously refer to, as some kind of shamanic figure, I want to emphasize my belief in other priorities (other than those of our contemporary society)... In places like universities, where everyone has very rational conversations, some kind of sorcerer must emerge. Beuys, who gained a significant reputation at the Dusseldorf academy and introduced himself as a shaman, sees the Shaman as someone who constantly produces ceremonies, with the teachings of Shamanism, and this is why he presents all possible works he does as a ceremony.

Yoko Ono, like Beuys, is known for her presentations that involve the audience by creating an experiential space, and all the artists in Fluxus at that time came to the fore with their performative works based on experience. Yoko Ono, a key member of the Fluxus movement, is remembered as a pioneer of Punk feminism and the creator of primitive Shamanic energy. These two artists, who lived in the same period, contributed to the success of Fluxus with their individual fame. As mentioned above, these artists, nourished by spiritual concepts as a result of their attempts to reconnect with nature under the conditions of the period, were especially influenced by Shamanism and similar mystical, spiritual lifestyles, and they managed to appropriate the concepts that existed in these lifestyles by reshaping them. The sacred tree form that the research focuses on is only one of these concepts. This research, conducted with a descriptive scanning model, is limited to the works produced by Joseph Beuys and Yoko Ono by placing the tree in the center. Within this framework, a literature review was conducted by searching for the mythological and spiritual equivalents of the concept of Tree. In this context, we tried to give information about the source of these two artists and to reveal the concepts behind the works they produced.

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin hemen her döneminde ağaç, verimlilik, yeniden doğuş, ölümsüzlük, safiyet ve varoluşun kaynağı gibi özelliklerden dolayı dünya topluluklarının kültür ve inanışlarında yer almıştır. Dolayısıyla hemen her dönemde dünya topluluklarının kültür ve inanışlarında ağaç kültü ve bu kült etrafında meydana gelen inanışlar görülmüştür. Onun gölgesi, meyvesi, ateş ve çiçekleri, mevsimlere göre değişmesi insanların her zaman dikkatini çekmiştir. Birçok toplum ve dinde ağaç, bu özelliklerinden dolayı, ilahların ve ruhların mekânı olarak görülmüştür. Bu da ağaçların içinde bir güç bulunduğu, cin ve perilerin ağaçlara yerleştiği, hatta orman ilahının varlığı gibi inançları ortaya çıkarmıştır. (Kıyak, 2011:91-92).

Ağacın beşikten mezara kadar hayatın her safhasında kullanılması insanların ona karşı özel bir ilgi duymasına neden olmuştur. Ağaç kültü ve kalıntıları hemen hemen bütün kıtaları sarmış ve hemen her toplumda kendisini göstermiştir. Masallar efsaneler, destanlar hep bu kültün izleriyle doludur. Tekin olmayan ağaçlar, ormanlar, ormanlarda periler ve hortlaklar bunların basit birer örneğidir (Tanyu, 1976:129).

1960 sonra dünya genelindeki siyasi hareketlerin akabinde semavi dinlerin emrediciliğinden sıkılan batı toplumu yüzlerini doğayla bütünleşik inanç sistemi ve yaşam şekillerine çevirmişlerdir. Bu aşamada doğu kültürüne ait mitolojik köklü yaşam şekilleri ve doğayla bütünleşmiş motifler yeniden trend haline gelmiştir. Bu anlayıştan nasibini alan Kamlik inancı yani Şamanizm Neo-Şamanizm adıyla tekrar var olmuş herkesin kendisi için şaman olabileceği öğretiyile büyük bir trend haline gelmiştir. Perrin'e göre Neo-Şamanizm yandaşları büyük bir seçmecilik içinde psikoloji, çevrebilim, doğubilim, arkeoloji, astroloji, etnoloji, vd. gibi çeşitli alanlara özgü fikirlere ya da ideallere başvururlar. Kimileri de daha ileri gidip terapi seanslarının benzersiz bir tedavi niteliği taşıdığını varsayarlar. Bireyciliğin ön planda olduğu Neo-Şamanizm'de büyük bir çoğunluk için bilimsel bilgilere ulaşmada çekilen güçlük, giderek artan bir materyalizm, yeni bir anlam arayışını ve yeni mitlerin üretimini teşvik etmektedir. Neo-Şamanizmden umulan ekolojik felsefenin en derin özünü bütünleşen daha uyumlu bir dünya tasarımı sunmasıdır. İnsanoğlu doğadaki varlıklarla eşit koşullar içinde bulunmalı, bir muhatap ve yardımcı gibi davranmalıdır. Herkes Şamanizmden "kendini bulma" sürecine yardım etmesini, "kişisel güçlerini" geliştirmeye katkıda bulunmasını beklemektedir. Sanatçılar da şamana onun kimliğinde yaratıcı bir benlik, dünyaya kulak kabartan bir insan buldukları için başvurumaktadırlar. Ya da Beuys örneğinde olduğu gibi sanatçılar bir şamanın misyonunu yüklenip toplumu şekillendirmeye çalışmışlardır. Beuys'a göre Şamanizm köklerin en derinidir...ve bu yaklaşımın bir dönüşüm fikrini içerdiğini düşünmektedir ve Şamanizm'in doğasının tedavi edici olduğunu söyler. Onun ifadeleriyle: " Ben bir tür şamancıl figür olarak düşünüldüğümde ya da buna kendiliğimden gönderme yaptığımda (çağdaş toplumumuzun öncelikleri dışında) başka önceliklere olan inancımı vurgulamak istiyorum... Üniversiteler gibi herkesi son derece rasyonel konuşmalar yaptıkları yerlerde bir tür büyücünün ortaya çıkması gerekmektedir. " Dusseldorf akademisinde önemli bir üne kavuşan ve kendini bir şaman olarak tanıtan Beuys Şamanizme ait öğretilerle Şamanı sürekli tören üreten birisi olarak görür ve olası muhtemel yaptığı tüm işleri bir tören gibi sunması bundan kaynaklanmaktadır (Perrin, 2013:26).

Yoko Ono'da Beuys gibi genellikle deneyimsel bir alan yaratarak izleyicinin de dahil olduğu sunumlarıyla bilinir ki o dönem Fluxus içinde yer alan tüm sanatçılar deneyime dayalı performatik işleriyle ön plana çıkmışlardır. Fluxus hareketinin kilit üyelerinden biri olan Yoko Ono Punk feminizminin öncüsü ve ilkel Şamanik enerjinin yaratıcısı olarak anılır. Aynı dönemde yaşayan bu iki sanatçı kendi bireysel ünleriyle Fluxus'un kazandığı sükseye katkıda bulunmuşlardır. Yukarıda bahsedildiği üzere dönemin koşullarıyla doğayla yeniden buluşma girişimleri neticesinde spiritüel kavramlardan beslenen bu sanatçılar özellikle Şamanizm ve ona benzer mistik, ruhani yaşam şekillerinden etkilenmiş ve bu yaşam şekillerinin içinde var olmuş kavramları ele alarak tekrar biçimlendirerek kendilerine mal etmeyi başarmışlardır. Araştırmanın üzerinde durduğu kutsal ağaç formu bahsedilen bu kavramlardan yalnızca bir tanesidir. Betimsel tarama modeliyle gerçekleştirilen bu araştırma Joseph Beuys ve Yoko Ono'nun ağacı merkeze yerleştirerek ürettiği işlerle sınırlıdır. Bu sınır çerçevesinde Ağaç kavramının mitolojik ve spiritüel anlamda karşılıkları araştırılarak literatür taraması yapılmıştır. Bu bağlamda bu iki sanatçının beslendiği kaynak hakkında bilgi verilmeye çalışılarak ürettikleri işlerin arka planında yer alan kavramlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

1.Kutsal Ağaç

Ağaç, dünya kültürlerinde doğurganlığın, ölümsüzlüğün, şansın, bereketin, sağlığın, hastalıktan kurtulmanın sembolüdür. Tanrı ile iletişim ağaç yoluyla kurulmuştur. Tabiat olayları da ağaç vasıtasıyla düzene girmiştir. Ağaçlar yağmuru yağdırma veya durdurma, güneşin batması, ayın tutulması, sürüleri ve sığırları çoğaltma, kadınları kolayca doğurtma gücüne sahip bir varlık olarak düşünülmüştür (Öztürk, Ateş, 2012:12).

Eski Grek'lerin, Zeus'un sesini kutsal meşe hışırtısında bulmaları, Apollo'nun Zeytin ağacı, Atina'nın muhtelif ağaçları, Buda'nın altında aydınlandığı, bilgiye erdiği, Nirvana'ya girdiği İncir ağacı, mitolojik bir sembol olarak görülmesi, Hindistan'da dünyayı taşıyan ağaç, Cermen, Romalı, Kelt toplumlarında ağaç kutsal birer varlıktır. Özellikle Çin ve Hint kültüründe dünyanın eksenini olarak düşünülmüştür. Ayrıca bazı yerlerde, Totem kayıklarının ağaçtan yapılışı dikkate şayandır. İsa'nın doğumu yıllarında Çin'de kutsal bir ağaçtan bahsedilmekte, ayrıca Çin şifahi geleneklerinde, dallarında 9 güneş (kuş gibi) bulunan FuSand ağacından bahsedilmektedir. Ağacın hemen her kısmında bir kuvvet var kabul edilmiş, dallar kutsal bir varlık sayılmıştır. Parsizim'de, Yunanistan, Roma ve Cermenler'de taze dallar bile ayinlerde bol bol kullanılmış ve halen de Hristiyan kilisesinde İsa'nın Kudüs'e girişini hatırlatmak üzere paskalyadan bir Pazar önce, dallar takdis edilmektedir. Ayrıca Katolik ve Ortodoks ayinlerinde dal demeti baş üzerine sürülmektedir. Ayrıca Tevrat'ın bazı bölümlerinde akasya ağacından bahsedilmekte, mabet yapımında ona yer verilmektedir. Bu etkiyle masonlukta bile akasya ağacı meşhur ve kutlu sayılır. İslam'dan önce Araplar arasında, meleklerin ve cinlerin ağaçları ziyaret ettiklerine inanılmakta, şif niyetiyle adak adanmaktaydı, Ayrıca bazı putlar tahtadan yapılmıştı. İslami metinlerde ve özellikle kurandaki bazı ayetlerde incir ağacı zeytin ağacı gibi ağaçlardan söz edilmektedir. Kuran ve Tevrat'ta Adem ve Havva hikayesinde yasak meyvenin yendiği ağaçtan etraflıca bahsedilmektedir (Tanyu, 1976:130).

Ağaçlar insanoğlu için ruhsal, fiziksel ve öteki dünyanın sürekli olarak kutsallığını ve hayatı simgeleyen doğal bir form olmuştur ve genellikle tanrısalılığı ya da dinsel bir oluşumu simgelemiştir. Dünya dinlerinde ağaç sembolizminde genellikle Tanrı bir ağaçta tezahür eder. Böylece ağaç, Tanrının yeryüzündeki sembolü olur. Bu nedenle insanoğlu, ağaçlara yakın olmaya çalışır, onlara bezler bağlayarak dilekte bulunur. Çeşitli faydaları, estetik özellikleri, sonbaharda kuruyup, baharda yeniden canlanmasıyla hayatın safhalarını temsil etmektedir. Çiçeği, meyvesi ve diğer özellikleriyle tarih boyunca insanların dikkatini çeken ağacın insan hayatının her safhasında kullanılması ona karşı özel bir ilgi uyandırmıştır (Belli, 1982:8).

Bu mit ve inançlar "kutsal ağaç", "dünya ağacı", "evren ağacı", "hayat ağacı" gibi çeşitli isimlerle anılmıştır (Öztürk, Ateş, 2012:12). Mitolojilerde dünyanın merkezinde, semavi dinlerde cennette bulunduğu anlatılan kutsal ağaç, "hayat ağacı" dır. Yeryüzünde ölümsüz olmayı başaramayan insanoğlu bu defa çareyi ölümden sonra dirilmeye veya ruhun ölümsüzlüğüne inanmakta bulmuş; hayat ağacı motifi bu duyguları simgelemek için kullanılmıştır (Erbek'ten aktaran Ağaç, Sakarya, 2015:3).

Ağaç kültürünün Türk sosyal hayatında da önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Kült, kelime manasıyla ibadet, tapınma, din, ayin, kutsal varlıklara gösterilen saygı anlamlarına gelir. Kült, Tanrı veya Tanrı olarak kabul edilen tabiatüstü güçlere sahip varlıklara saygı göstermek, onlara tapınma ve bağlılığı ifade eden söz ve hareketlerde bulunmaktır. (Bayat, 2007:80).

Muhtemelen, mevsimden mevsime kendini yenilemesi ve daha birçok özelliğinden dolayı olsa gerek ağaç, Türk toplulukları arasında hayatın ve sonsuzluğun timsali olarak görülmüştür. Başka bir ifadeyle, Türk insanı ağacın oluşumu ile kendi hayatının tabii seyri arasında bir benzerlik olduğunu keşfetmiş ve yaşadığı her coğrafyada kutlu mekanlarla ağaçlar arasında münasebet kurmuştur. Bu inanışın bir sonucu olarak, en eski devirlerden günümüze kadar Türk toplulukları arasında mabetlerin çevrelerine ve mezarların yanlarına ağaç dikmenin kutsal bir görev olduğuna inanılmıştır. Ancak ağacın bizzat maddi varlığının değil, sahip olduğu birtakım özellikler ve temsil ettiği gücün bir sonucu olarak kutsal kabul edildiğini söyleyebiliriz. Orta Asya'dan Anadolu'ya farklı Türk toplulukları arasında görülen kutsal ağaç ile ilgili inanışlar ve bunlara bağlı kültürler benzerlikler arz etmektedir. Bu anlamda, Türk toplulukları arasında belli ağaçların her yerde kutsal kabul edildiğini söylemek mümkündür (Işık, 2004:90).

En arkaik devirlerden günümüze kadar, hemen bütün mabetlerde ve mukaddes beldelerde ağacın varlığı dikkat çekicidir. Türk toplulukları arasında dünya ağacı sembolizmi bulunur. Kozmik olarak dünya ağacı yerin merkezinden yükselmekte ve kozmik bölgeleri birbirine bağlamaktadır. Onun kökleri yerin derinliklerine kadar uzanmaktadır. Moğollar ve Buryatlara göre, Tanrılar bu ağacın meyvesiyle beslenir. Altay Türkleri ise çocukların ruhlarının doğmadan önce, küçük kuşlar olarak kozmik ağacın dallarında dinlendiğine inanırlar. Bu inanışın bir sonucu olarak, şamanın davulunun dünya ağacından yapılmış olduğu kabul edilir. Buryatlar, Yakutlar, Çeremisler, Başkurtlar, Kazaklar ve Kırgızlar, arazide tek duran ulu ve yaşlı çam, kayın, servi ve çınar ağaçlarına nezirler adanmış, kurbanlar sunmuş, birtakım dini törenlerle onlardan dilekte bulunmuşlardır. Ağaçlar kuruyup gitseler bile, yine de onlara nezirler ve kurbanlar sunulmaya devam edilmiştir. Yakut şamanlarının her birisinin ayrı bir ağacı olurdu. Şaman olmak isteyen bir genç, bir ağaç dikerdi. Bu ağacın büyüyüp gelişmesine paralel olarak şaman gencinin de rütbesi yükselirdi. Şamanın ölümü ile birlikte ağacı da yok edilirdi. Şaman ile ağacı arasında bir bağ olduğuna inanılır, birinin hayatının ötekiyle ilişkili olduğu düşünülürdü. Yakutlarda bazı ormanların kutsal olduğuna dair inanç vardı. Yakut

avcıları dokuz nefer orman iyesinin bulunduğu inanırlardı. Bu inanca bağlı olarak, Yakut Türkleri güz avına çıkmadan önce, yağ ile eti ateşe atar, “Boyahay” adını verdikleri koruyucu orman iyesine sunar ve çeşitli hediyelerle onu memnun etmeye çalışırlardı. Böylece, avlarının bereketli geçeceğine inanırlardı. Ayrıca, ağaçlara renkli çaputlar ve kıymetli kürkleri bağlar, yaptıkları bu ilk avın şeklini de ağaç gövdelerine çizerlerdi. Türkler; doğum, ölüm, evlenme ağaçları gibi, belli ağaçların belli özelliklerinin olduğunu kabul ederler. Belli ağaçlar birtakım hastalıkları iyileştirici ve şifa verici özelliklere sahipti. Ağaçlar yaprak döktüğü dönemlerde keder ve uğursuzluk, çiçeklenip yaprak verdiği zamanlarda da hayır ve iyilik getirir. Bu inancın bir sonucu olarak, cenaze defni için yaprak dökümüne veya ağaçların tomurcuklanmasına kadar beklenilirdi (Işık, 2004:90-102).

Tatar Türklerinde yeni doğan bebek, hamamda kayın dallarından yapılan süpürge ile yıkanır. Böylece bebeğin sıhhatli, sağlıklı gelişmesi amaçlanır. Loğusanın kız kardeşi veya annesi, bebeği çeşitli büyü sözleri ve dualar okuyarak kayın dallarından yapılan süpürge ile yavaşça vurarak yıkar. Mişer Tatarları ise nazardan ve kara güçlerden koruma amacı ile kayın dallarından yapılan süpürge ile doğan bebeği yıkadıkları gibi gelin olacak kızı da yıkarlar. Kayın ağacı, Tatar Türklerinin cenaze merasimleri içinde de yer alır. Kreşin ve Astrahan Tatarları, ölüyü toprağa verirken tabuta koyarlar ve başucuna kayın dallarından yastık yaparlar. Tatarlar mezarın üzerine de genelde kayın ağacı dikerler. Tatar Türkleri, yeni doğan çocuğu yatırmak için hazırlanan beşiğin kayın ağacından yapıldığında, bu beşikte büyüyen çocuğun talihsiz olacağına inanırlar. Tatarlar, evlerinin yapımında kayın ağacını kullanmamak için özen gösterirler. Kayın gövdelerinden yapılan evde hayatın hüznü ve sıkıntı içinde geçeceğine inanırlar. Evin önünde veya bahçede büyüyen kayının gövdesinin nemlenmesi üzüntünün, evin yanındaki kayın ağacının birdenbire kırılması ölümün habercisidir. Evin yanındaki kayın ağacının birdenbire kırılması, bu evden cenaze çıkacağına işaret eder (Bars, 2014:387).

Çin kaynaklarının bilgilerine göre, Kök Tengri Dini birtakım dini törenlerin muayyen bir düzen içerisinde ifa edildiği bir sistemdir. Hunlardan sonra Türk Devletinin başına geçen Tabgaç sülalesi zamanında da bu inançlar devam ettirilmiş, onlar da baharın ilk ayında kutsal Atalar Mezarlığında Kök Tengri'ye kurbanlar sunmuşlardı. Onlar kurbandan sonra kayın ağaçları dikerler, böylece kutlu ormanlar meydana getirirlerdi. (İnan, 1986:3).

Kâşgârlı Mahmut “tengri” kelimesini şöyle izah ediyor: “kâfirler göğe “tengri” derler. Yine bu adamlar büyük bir dağ, büyük bir ağaç gibi gözlerine ulu görünen her şeye tengri derler. Bu yüzden bu gibi şeylere yüğünürler (secde ederler). Yine bunlar bilgin kimseye tengriken derler. Bunların sapıklıklarından Allaha sığınırız” (İnan, 1986:28).

Türk inanç sistemi içinde mukaddes sayılan ağaçların başında kayın ve ardıç ağaçları gelir. Bunların dışında karaçam, sedir [mös], söğüt, meşe ve akkavak ağaçları ve bunların meydana getirdiği ormanlar mukaddes sayılmaktadır. Bu cümleden olarak, yine mukaddes ağaçlar arasında köy koruları, dede ağaçları, fal ağaçları, uğurlu ve uğursuz sayılan ağaçlar, dertlere deva olan ağaçlar ve bu ağaçlara bağlanan çaputlar (Yalgın, 1949:59) ağaç ve orman kültürü ile ilgili inançların içinde yer alan unsurlardır (Özarslan, 2003:98).

Bugün eski Türk dininin geleneklerini yaşatan Türklerin kozmogonisine göre, esas itibarıyla tanrıların en yükseği, insan oğullarının atası olan Tengri Kayra Kan (veya Bay-Ülgen) kişiyi ve bunun aracılığıyla yeryüzünü yaratmış, kişinin kendisiyle mücadeleye girmesi üzerine ona Erlik adını vererek, ışık diyarından, yeraltına atmış ve yerden dokuz dallı bir ağaç büyüterek, her dalında bir cins insan türetmiştir (Gömeç, 1998:41).

Mitolojik dönem Türk düşüncesinde kutsal (mübarek) ağaç, Tanrı'ya ulaşmanın yoludur. Yani Tanrıyla insan arasında bir vasıttır. İnanca göre kutsal dağlar gibi kutsal ağaçların da başları insan gözüyle görülmeyecek şekilde göğe doğru uzanmakta ve Türk düşüncesine göre gökte olduğu farz edilen ve bir ışık aleminden ibaret olan Cennet'e ulaşmaktadır. Cennet de Türk düşüncesinde esas itibarıyla ‘mekândan münezze’ olarak kabul edilen Tanrı'nın dünyayı ve insanları idare ettiği mekândır. Kutsal ağaçlar, zamanla bu konumdan uzaklaşarak Türkün düşüncesinde Tanrı'nın somut bir görüntüsü olarak algılanmaya başlamış ve tanrısallık kazanmıştır. Dağ ve Hakanla birlikte bir nevi Tanrı'nın yeryüzündeki izdüşümü olarak görülür hale gelmiştir. Tanrı değil, fakat tanrısallık olarak kabul edilen kutsal ağaç, Türk düşüncesinde ileriki dönemlerde Tanrı'yı sembolize etmeye başlamıştır. Kutsal ağaç artık mitolojinin sözcüklerinde Tanrı'nın ve dünyadaki tanrısallığın sembolü haline gelmiştir (Ergun, 2000:23).

Anadolu'nun bazı bölgelerinde, Şamanist Yakutlarda ve Altaylılarda tespit edilen ağaç kültürüne rastlanmaktadır. Evladı olmayan Yakut kadını bir nevi çam ağacına tapınarak dua ettiği gibi Beyşehir köylerinden birinde bir ihtiyar ağacın yanında dua ederek ve ağacın altından geçerek çocuk isteyen köylü kadınların bulunduğu görülmüştür. Bu tür durumlarla günümüzde de hala karşılaşılmaktadır. Evliya Çelebi'nin “ağaca ibadet eden Ademi kavmi” diye hayretle zikrettiği Karakoyunlu Türkmenleri, kutsal saydıkları ağaçların etrafında kalabalık bir şekilde mum yakarak ayın yapmakta, ağaçlara demir parçaları takmaktadır. İnançlarına göre, kim ağaca demir takarsa, ağaç ona büyük faydalar sağlayacak, taktıkları demir onları cehennem ateşinden koruyacaktır. Ağaç kültürünün sıklıkla Alevî-Bektaşî

toplumunda görüldüğü de geniş bir gözlemdir. Geçimlerini ağaç kesmekle sağlayan Tahtacıların ağaçlara bağlılığı büyüktür. Bu sebeple olsa gerek Muharrem ayında ve salı günleri ağaç kesmezler. Yeni bir işe başlayacakları zaman ağaca dua eder ondan medet umarlar. Tahtacılar en çok Ladin, Köknar ve Ardiç ağacını, Yörüklerin ise genellikle karadut, çınar ve katran ağacını kutsal olarak kabul ettikleri bilinmektedir. Hepsindeki ortak nokta ise tek olan ağaçları kült kabul etmeleridir (Arslan, 2014: 61). Bugün halen Anadolu köylerinde hemen her evin önünde veya bahçesinde bir ulu ağaç bulunur. Bunlar adeta evlerin süsüdür. Bu ağaçlar ailenin, evin, soyun en değerli hatıralarındandır. Bu ağaçlar ancak bir felaket durumunda yok olur veya kururlar. Bunun dışında kesinlikle kesilmezler. Her evin olduğu gibi her köyün de bir ulu ve yaşlı ağacı vardır. Türklerde yeni nesiller köklü bir ağacın dalları ve yaprakları gibi görülürler. Mezarlara ağaç dikme eski bir Türk geleneğidir. Örneğin Antalya'nın Toros yaylalarında ladin dalını mezarın üzerine koymak bir gelenektir. Ardiçli mezarlar hem Orta Asya'da hem de Anadolu'da önemli bir yer tutar. Mezarlar üzerine dikilen ağaçlar aynı zamanda ölünün gömüldüğü yeri belirsiz hale getirmek için de en iyi yoldu. Anadolu'da dağların ve tepelerin üzerlerindeki tek ağaçlar halk nazarında daima büyük sevgi ve saygıyla anılmışlardır. Kutlu ağaçlara kurban kesilirken paçavra da bağlanırdı. Türklerdeki ağaç saygısı bir tapınma şeklinde olmamıştır. Anadolu'da ağaçlara bez bağlama yolu ile çocuk dileklerine rastlanır (Ögel, 2006:465-490).

Balikesir/Edremit'in Çamcı Köyü Türkmenlerinde (Tahtacılarında) karınları ağrıyan çocuklara nineler, analar şu duayı okurlar: "Dağlar, taşlar, ulu kaba ağaçlar, koca çaylar, Koyunoğlu Yusuf hû gel çocuğumun ağrısını al." Erzincan/Tercan'ın güneybatısındaki "Livağa" diye bilinen yatıra çevre halkı her yıl ziyarete gelir, mezarın çevresindeki ağaçlara iplik ve bez bağlar. Halk arasında bu ağaçları kesip götürülenlerin iflah olmayacağı inancı bulunur (Özarslan, 2003:95-101).

Malatya'nın Onar köyündeki Onar Dede ile Sakız Dede türbelerinde kutsal olduğu kabul edilen kuru bir ağaç bulunur. Halk bu ağacın gövdesinden çıkardığı yongaları kaynatır, hasta hayvanlara içirir. Böylece bu hayvanların şifa bulacağına inanılır. Mut bölgesinde bir kişi rüyasında ulu bir ağacın devrildiğini görürse, bu bölgedeki eşraftan birinin öleceğini gösterir. Türkler ağaç ve orman iyelerini memnun ettiklerinde, huzurlu, mutlu ve bereketli bir ömür süreceklerine inanırlardı. Halk, Siirt'te Kız Evliya Tepesi'nde bulunan kutsal olduğuna inanılan kayın ağaçlarını sık sık ziyaret eder, çaput bağlar. Diyarbakır'da Sin ve Sindaş adlı iki kardeşin türbesinin çevresinde bulunan ağaçlara dokunulmaz, bu ağaçların dallarını kıranların öküz gibi böğürerek öleceğine inanılır. Siirt, Tunceli ve Adıyaman illerinde de tek olan ardiç ve meşe ağaçları mukaddes kabul edilir, bu gibi ağaçlara dokunanlar hoş karşılanmaz. Günümüzde Anadolu'nun her neresine bakılırsa bakılsın, takdis olunan ağaçların, eski Türklerdeki ağaç kültü ile ilgili inanışların bir devamı olduğu görülür. Sivas Divriği Vazıldan köyü ve çevresinde de ardiç ağacı kutsaldır. Bu köyün yakınında bulunan ardiç ağacının meyvesini çocuğu olmayan kadınların yedikleri takdirde, çocuklarının olacağına inanılır. Aynı bölgedeki Gemhu köyünde de çocuğu olmayan kadınlar, Koca Haydar Türbesi civarında bulunan bir söğüt ağacının yapraklarını yer, bu sayede çocuk sahibi olabileceklerine inanırlar. Divriği Odur köyünde ise kutsal olduğuna inanılan "Merg Ağacı" adı verilen bir ağaca karşı, bölge halkı hürmet gösterir, dallarını kırmaz, ona niyaz ederler. Bir adamın bu ağaca balta vurduğunu ve ağaçtan kan aktığına dair inanç vardır. Çevre halkı tarafından çok kutsal sayılan bu ağaca, her yıl haziran ayının üçüncü haftasında yöredeki köylüler tarafından ziyaretler yapılır, mumlar yakılır ve kurbanlar kesilir. Bölgede, bazı koruluklardan ağaç kesmek uğursuzluk getirir ve böyle bir eylemde bulunan kişinin başına birtakım musibetler gelir. Ayrıca bölgede, halk kutsal mekânlara her türlü ağrı ve sızılar için ziyaretler yapar. Ellerinde siğili olan kişiler buraya gider, ellerindeki siğil sayısınınca dal bükür ve evlenmek isteyen genç kızlar ise dileklerinin gerçekleşmesi için bu çalıya mendillerini bağlar. Divriği Yağbasan köyünde ise bazı ardiç ağaçları, kurudukları halde kutsal kabul edildikleri için kesilmez. Bu ağaçlar sadece yapılan dinî bir tören esnasında kurban eti pişirilirken yakacak olarak kullanılabilir. Bazı ağaçların kutsal olduğu ile ilgili inanışlar Doğu Anadolu'daki Alevî toplulukları arasında da yaygındır. Siirt, Tunceli, Adıyaman, Elazığ illerinde yaşayan Alevîler, meşe ve ardiç ağaçlarını takdis ederler. Halk yılın belirli dönemlerinde en güzel elbiselerini giyer, kadınlı erkekli gruplar halinde ilahiler eşliğinde bu ağaçlara ziyaretler yapar, adaklar adar, kurbanlar keser ve ağaçlara dilek çaputları bağlarlar. Kazdağı'nda çetlemik gibi kutsal olduğuna inanılan bazı ağaçlardan nazarlıklar yapılır. Çocuklarını nazardan koruyabilmek için çocukların beşiklerini de çetlemik ağacından yaparlar. Bu sayede ağaçtaki uğurdan, kuttan ve kutsallıktan korunduklarına inanırlar. Özellikle Tahtacı Türkmenlerinin çadırlarında kullanılmış olan ağaçlar, bu bölge insanının hayatında önemli bir yere sahiptir (Bars, 2014:388).

Alevî Türkmenlerde, kutlu ağaçlar Hz. Ali kültüyle birleştirilmiş ve yaz kış yeşil kalmaları da Hz. Ali'nin yeşil eliyle ilişkilendirilmiştir. Gök Tanrı inancında Tanrı'nın sonsuzluk vasfıyla izah edilen yaz kış yeşil kalma olgusu, İslamî dönemde Alevî Türkmenler arasında Hz. Ali kültü ve onun yeşil eliyle izah edilmiştir (Özdemir, 2010:104).

Kızılcahamam'ın içinde bir tepede bulunan ağaca halk, nezir olarak paçavra ya da ip bağlar. Yine Dörtüol ile Çay arasında "Cennet Ana" denilen ağaca halk, hasta çocuklarının iyileşmesi için paçavra bağlar ve öperler (Bars, 2014:388).

Ayrıca Balıkesir/Edremit'in Çamcı Köyü Türkmenlerinde [Tahtacılarında] karınları ağrıyan çocuklara nineler, analar şu duayı okudukları; "Dağlar, taşlar, ulu kaba ağaçlar, koca çaylar, Koyunoğlu Yusuf hû gel çocuğumun ağrısını al" şeklindeki duanın pek az farklı kelimelerle, hemen aynı şekil ve ruhta olmak üzere, Kızılbaş Karakeçili Yörüklerinde okunduğu Malatya'nın Onar Dede ve Sakız Dede türbelerinde bulunan kuru, koca bir ağacın gövdesinden kuru yonga çıkarılıp kaynatılıp hasta hayvanlara içirildiğinde şifa bulacağına inanıldığı tespit edilmiştir. Erzincan/Tercan'ın güneybatısındaki "Livağa" diye bilinen yatıra çevre halkının her yıl ziyarete gelip, mezarın çevresindeki ağaçlara iplik ve bez bağladıkları ve bu ağaçları kesip götürülenlerin iflah olmayacağı inancının var olduğu bilinmektedir (Özarslan, 2003:100).

2. Çağdaş Sanatta Spiritüel Bağlamda Ağaç

Özellikle 1970'li yıllardan sonra hem dünyada hem de Türkiye'de dini ve spiritüel söylem ve pratikler hem politik hem de kültürel ve toplumsal bir tepki olarak geri dönmekte, kamusal alanın, popüler kültürün ve medyanın periferisinden merkezine doğru bir seyirle ilerlemektedir. Son yıllarda New Age akımları ruhsallığı altında da toplanabilecek dini pratik ve söylemler tüketim kültürünün çeşitli kanallarında birtakım eklenme biçimleri meydana getirmekte, bu süreç dinsel ve prafan arasındaki ayrımların silikleştiği bir etkileşimi ve kutsalın tüketim kanallarında metalaşmasını kapsamaktadır (Aydemir, 2020:50).

Bu süreçte popüler kültürün dini anlam ve pratikleri yeni bağlamlarda tanımlama, değiştirme gücü ve gündelik hayata temas eden dinamiği iç içe geçen bir görünüm sergilemektedir. Son yıllarda popüler kültür tarafından keşfedilmiş dini, mistik motifler, sadece kendisi olarak değil zamanın ruhuna uygun içeriklerle ve eğilimlerle dolaşıma girmekte, güncel bir bakışın, anlayışın yorumladığı yeni bir fenomen olarak durmaktadır (Aydemir, 2017:156).

Arzu stratejileri ile varoluşun maddi yanını kuşatan tüketim nesnelere kimlik, statü, farklılık kodları sunarak nesneyle olan ilişkiyi ihtiyaç ilişkisinden göstergesel ve simgesel ilişki bağlamında yeniden düzenlemektedir (Baudrillard, 2016:101). Tüketim kültüründe sadece nesnelere bir değiş tokuş ortaklığı içerisinde salınmamakta; ideolojiler, fikirler, inanç sistemleri de bu sürece dahil olmaktadır (Baudrillard, 2016: 111). Yekpare bir anlam dünyası yerine birbirinden farklı, çoğulcu ve eklektik yapısıyla karakterize olan Yeniçağ New Age düşüncesi, postmodern döneme özgü bir ideoloji olarak inancın bireyselleşmesinin radikal örneklerini ortaya koymaktadır (Paker, 2011:70). Öncelikle bu eğilim dini ve din dışı öğeleri içine alarak eklektik bir yapı sergiler. Temel alanları şunlardır: Astroloji, rüya, simya, bitkisel tedavi, büyü, gizemcilik, alternatif tıp, Şamanizm, Hristiyan sembolizmi, Feng Shu, Taoizm, Zen Budizm'i, mistisizm, sofizm meditasyon, yoga vb. (Bruce'den akt. Köse, 2011:134).

Gündelik yaşamı estetize etme, hayatı bir sanat eseri olarak yapılandırma eğilimlerinin (Featherstone, 2013:124) postmodern versiyonlarında, kutsal anlam ve pratikler de yaşam tarzı inşa etmek için kullanılabilir. Böylece tarihteki mitlerin, spiritüel sembol ve mitolojilerin kültürel tüketimi, geçmişin öznel yorumlar etrafında yeniden kuruluşuna, icat edilmesine de gönderme yapar, bu anlamda söz konusu tüketim bir kültürel yeniden üretim sürecini de imlemektedir. Geçmiş zamanlara ait spiritüel imgeler, efsaneler, semboller öznel bir yorum etrafında inşa edilirken, öznenin bireyselliğini besleyecek bir şekilde yeniden yapılandırılabilir. Geçmişe ait kültürlerin eklektik tüketimi öznel mitler inşa etmek için potansiyel bir alan haline gelebilmektedir (Possamai'den akt Aydemir, 2020:68).

2.1. Joseph Beuys, 7000 Meşe Projesi

Joseph Beuys (1921-1986) Almanya'da Kleve'de doğdu. Sanata ilgi duymasına karşın tıp okumaya karar vermiştir. II. Dünya Savaşı'nda hava kuvvetlerine katılıp ve pilotluk eğitimi görmüştür. Kırım üzerinde uçağı düştü ve Tatar köylüler tarafından kurtarıldı. Köylülerin onu içyağı ve keçeye sararak iyileştirmeleri, Beuys efsanesinin önemli bir parçasıdır. Savaş bittikten sonra Düsseldorf Akademisi'nde sanat eğitimi almış (1946-1951). 1950'lerde desen çalışmaları üzerine yoğunlaşmıştır. 1961'de Akademi'de heykel dalında profesör olmuş. 1972'de derslerine dileyen herkesi almak isteyince işini kaybetti, ama stüdyosunu kullanmaya devam etmesine izin verilmiştir.

Beuys'un inşa ettiği birçok şey yeniden doğuşu temsil ediyordu. Şamanizm yani doğunun mistisizmine ilgi duyuyor, kendini şaman olarak görüyordu. Kelt kültürüne de kayıtsız kalamayıp Batı'nın da mistisizmi ile de ilgilenen Beuys, doğunun ve batının ruhunu bütünlemek istemekteydi. Düşünceyi ve konuşmayı birer 'form' olarak düşünen, yaşadığımız dünyayı nasıl şekillendirdiğimizin bir tür 'heykel' gibi algılanabileceğini iddia eden Joseph Beuys için "bütün" sadece çokluk içinde tek tek bulabileceklerinizin toplamı değildi; onun anlayışına göre bütünlük kendini, var olan her şeyin oluşturduğu örgü ve etkileşimli ilintide ifade etmekte ve böyle temellendirmekteydi (Van Der Grinten, 2005:23). Beuys mistik-ezoterik bir dünya görüşüne sahiptir. Bu dünya görüşüne göre gerçekliğin temeli maddi değil ruhsaldır. Dünya veya evren fiziğin ötesinde bir düşünce biçimiyle kavranabilir ve bireyler kendilerini bu düşünce ekseninde dönüştürmeli ve sanatı da bunun merkezine koymalıdır. Toplum olarak her bir bireyin yaratıcı eylemi sanattır ve bütüncül bir amaca hizmet etmelidir. Beuys'un düşüncesine göre, her türden yaratıcı eylem sanattır ve yaratıcı eylemde bulunan herkes de bir sanatçıdır. Bu yaratıcı/dönüştürücü eylemlerin de toplamı toplumsal sanattır. Beuys buna "sosyal heykel" der. Kaotik ve biçimsiz olan, eylem aracılığıyla biçime kavuşur. Önce bireysel sonra toplumsal kurtuluşun, iyileşmenin formülü ve teorisi budur (Merdaner, 2016:12).

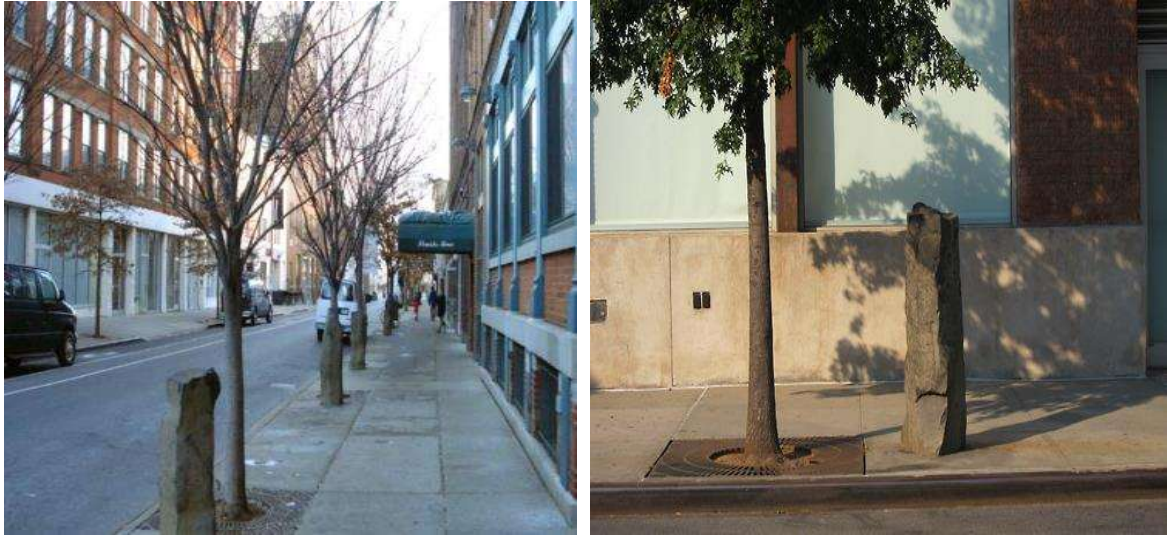
7000 Meşe projesi Almanya'nın Kassel şehrinde her beş yılda bir tekrarlanan ve 1982'de Documenta 7'nin açılışında ilk meşe ağacının dikimi ile başlayacak olan çevreci bir projedir. Bağışçıların yardımlarıyla gerçekleşen projede, bağışlara Beuys'un imzasının bulunduğu ağaç sertifikaları verilir. Ayrıca Beuys bu çalışmayla ilgili üç farklı kartpostal tasarlar.

Beuys bu projeyi kendisinin ve insanlığın, dünyaya, ekolojik sisteme ve diğer canlılara bir borç olarak görür. Hızla artan sanayileşme ve endüstriyel kirlilik ekolojik dengeyi bozmuş, doğaya zarar vermiş ve bu durumda toplumun fiziksel ve ruhsal sağlığını etkilemiştir. Temiz bir doğanın temiz bir toplum oluşturmak için ön koşul olduğunu savunan Beuys, bu projenin Kassel'de başlayıp tüm dünyaya yayılmasını umut etmiştir (Delibaş, 2008:90-91).

Beuys'un kendi sanat tanımına yönelik fikirlerini gerçekleştirme olanağı bulduğu heykeli, 1982 yılında yapılan 7. Documenta için tasarlanan ve hızlı endüstrileşme sonucunda ekolojik yapısı tahrip olan Kassel şehrinin tekrar ağaçlandırılmasını amaçlayan 7000 Eichen (7000 Meşe) projesidir. Heykelin gerçekleştirildiği 7. Documenta'ya gönderme yapan yedi sayısının katı olan 7000 sayısının seçilmesi, Beuys'un sosyal heykel projesinin bir parçası olarak yapının yararlılığını ve etkisini daha geniş bir alanda göstermesini sağlamak içindir. Ekolojik sorunlara olan duyarlılığı artırmak için yapılan ve tüm Documenta tarihinde de özel bir yeri olan çalışma Beuys'un "Sosyal Heykel" kavramının en büyük ölçekli uygulamasıdır. Sanatçı 7000 Meşe'nin günlük çalışmayı, insanların yaşamını kapsayan bir heykel olduğunu ve sanatın genişletilmiş tanımı olarak adlandırdığı kavramı, sosyal heykel sanatını örneklediğini belirtir. Tüm Kassel halkının ağaç dikerek heykelin oluşumuna katılması amaçlanmıştır. Büyüyüp gelişen ağaçlarla heykel, sürekli değişim halinde olan, zamana temellenmiş bir heykeldir.

Resim 1. Joseph Beuys, 7000 Meşe, 1982

Resim 2. Joseph Beuys, 7000 Meşe, 1982

Beuys'un beslendiği bir kaynak olan Şamanizm'de doğa en önemli unsurlardan biridir ve ağaçlar ile insan arasında ilişki olduğuna, hayvanların yardımcı ruh olduğuna inanılır. Şaman tüm bu doğal unsurlar ve yer ile gök arasında bir elçi, iyileştirici gücü olan bir araçtır. Şaman toplumları için gerçek dünya gibi hakiki olan uzak kozmosla; transsendental gerçeğe ve ruhların dünyasıyla insan ilişkilerini belirleyen şaman figürü, dinsel, ideolojik sistemin merkez karakteridir. Pek çok tanımlama, şamanların insanların dünyası ve ruhlar alemi; yani doğaüstü öğeler arasında bir aracı olduğu görüşünü desteklemektedir (Hoppal, 2012:20). Aslında Beuys bir şamanın misyonunu üstlenerek Almanya'nın Kassel şehrinde bir koruluk oluşturmuştur. Şamanizm'de korulukların bir ruhunun olduğuna ve bu ruhun insanları koruduğuna inanılırdı. Türkler için Orman ve ormanı oluşturan ağaçlar yukarıda da bahsedildiği üzere

tanrıya ulaşmanın bir yolu olan Kutup Yıldızı ile bağlantılı kozmik yollardı. Bu kozmik yollara zarar vermek Tanrı ile insan arasındaki iletişimin yok olması demektir. Bu yüzden Türkler Orman'a "KORULUK" adını vermiştir. Beuys bu bilgilere vakıf mıydı bilinmez, fakat kendini bir şaman olarak gördüğü ve bu bağlamda sosyal heykel kavramını oluşturduğu bilinmektedir.

2.2.Yoko Ono, 'Wish Tree' Series

Yoko Ono Lennon, Japon müzisyen ve sanatçı. Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı ve New York'ta yaşıyor. John Lennon'ın eşi. İkinci dünya savaşı sırasında ailesiyle New York'a gelmiş, burada felsefe ve müzik okumuş ve 1960'ların başında avant-garde sanatla ilgilenmiştir.

Dilek Ağacı, Japon sanatçı Yoko Ono'nun 1996 yılında başlattığı ve kendi yönetimi altında bir alana özgü bir ağacın dikildiği, devam eden bir sanat enstalasyon serisidir. Bir ağacın daha savunmasız olabileceği kış ayları dışında, izleyiciler genellikle ağaca yazılı bir dilek bağlamaya davet edilir Dilek Ağacı enstalasyonu, iyimserlik ve umut için bir araç olarak tasarlanan ve devam eden kavramsal bir sanat eseridir. Finlandiya'da tek bir ağaçla başladı, sonra mini bir orman ve şimdi Venedik, İtalya'dan Pasadena, Kaliforniya'ya ve şimdi de Philadelphia, Pensilvanya'ya kadar dünya çapında birden 21'e kadar değişen bir dizi ağaç. Dilek Ağacı başlı başına açık kaynaklı bir eserdir ve herkesi Ono'nun yönetimi altında kendi enstalasyonunu sahnelemeye davet eder. Amaç basit: Daha iyi bir derece, yeni bir bisiklet ya da dünya barışı için bir dileği paylaşmak ve başkalarını da bunu yapmaya davet etmek (Tseng, 2018).

Yoko Ono'nun oluşturduğu dilek ağacı formu Beuys'un beslendiği kaynakla benzerlik göstererek Türklerin İslamiyet'ten önceki inanç sistemi olan Şamanizm'le ilişkilidir. Bu olgu öylesine güçlü olacak ki hala Türkiye'nin her bölge, yöre hatta en küçük köy yerleşmelerinde bile binlerce dilek ve adak ağacı örnekleri bulmak mümkündür. Bunların pek çoğu yoğun bir şekilde ziyaret edilmektedir. Türk inanç sisteminde; yaratıcı esirgeyici, eşsiz ve tek Tanrı'ya hastalıklardan belalardan kurtulmak ve şükran duygularını ifade etmek için adaklar adamak, kurbanlar sunmak yaygın bir uygulamadır. Giden tanrı kutunu geri getirmek için tanrıyı sembolize eden kutsal ağaçların altında törenler yapılmakta, bezler bağlanarak kutsal ağaç vasıtasıyla Tanrıya niyazlarda bulunulmaktadır. Ağaç bu dünya ile öteki dünyanın, yeraltıyla yeryüzünün ve gökyüzünün, insanla Tanrı'nın irtibatını sağlayan bir varlıktır. İnanca göre, kökleri yer altındaki cehenneme, dalları gökyüzündeki cennete ulaşmaktadır. Cennette yani ışık aleminde tanrı bulunmaktadır. Tanrı'dan bir şey dileyen, başındaki bir hastalıktan, bir felaketten, beladan kurtulmak isteyen kişiyoğlu, Tanrı mekânına ulaştığına inandığı ağacı bir vasıta olarak kullanır. Ağaç vasıtasıyla kişiyoğlunun hastalığını, sıkıntısını öğrenen tanrı, yine ağaç vasıtasıyla onlara yardım etmektedir (Bulut, 2011:130).

Resim 3. Yoko Ono's 'Wish Tree' Series, 2018, Photo Courtesy of Studio One

Resim 4. Yoko Ono's 'Wish Tree' Series, 2018, Photo Courtesy of Studio One

Resim 1. Yoko Ono, 2007, Wish Tree, Washington, DC, Installed at the Hirshhorn Museum and Sculpture Garden

Resim 1. Yoko Ono, 2007, Wish Tree, Washington, DC, Installed at the Hirshhorn Museum and Sculpture Garden

SONUÇ

1960'lı yılların hareketli yapısı bünyesinde yepyeni bir sürü akım ve dünya görüşü ortaya çıkarmıştır. Özellikle semavi dinlerin emrediciliğinden sıkılan batı toplumu kendine yeni yollar aramış haliyle doğayla bütünleşik akım ve dünya görüşlerini yeniden trend haline getirmiştir. Plastik sanatların birçok disiplininde ve müzikte kendini gösteren bu yeni trendler içinde en önemlisi asıl adıyla Kamlık İnancı literatür adıyla Şamanizm en fazla dikkat çeken akım haline gelmiş ve yeni adıyla (Neo-Şamanizm) anılmaya başlanmıştır. Bu yeni arayışlar Şamanizm ritüellerinin tekrar ele alınarak yeni nesil Şamancıl terapi seansları adı altında kültür endüstrisinin bir parçası haline getirmiştir. Bu tip olumsuzluklarla birlikte Şamanizm'in kutsal kabul ettiği öğretiler ve motifler bazı sanatçıların dikkatini çekmiş bu sanatçıların ürettiği işlere kaynaklık sağlamışlardır. Araştırmada ele alınan Joseph Beuys ve Yoko Ono gibi sanatçıların dönemin trendlerini gözlemlemenin ötesinde bu akım ve trendlere yol çizebilecek kadar güçlü iki sanatçıdır. Fluxus'un en popüler iki sanatçısı olarak Şamanizmin iyileştirici ve yönlendirici tarafını eylemlerinde kullanmışlardır. Araştırmanın kapsamını oluşturan kutsal ağaç motifine gelinecek olursa Yaşam Ağacı, Hayat Ağacı gibi formlarla farklı coğrafyalarda karşımıza çıkan bu kavram dönem dönem edebiyattan resme, mimarlıktan süsleme sanatlarına kadar birçok alanda karşımıza çıkmaktadır. Hayat Ağacı veyahut Yaşam Ağacı olarak literatüre geçen bu kavramın menşeinin ağırlıklı olarak Orta Asya ve ona komşu ülkeler olduğu bilinmektedir. Joseph Beuys ve Yoko Ono'nun güçlü işleriyle ele alınan bu kavram iki sanatçının da ulaştığı izleyici kitlesi ve yarattığı bölgesel değişimle bir sanat nesnesinin yarabileceği değişimi gözler önüne sermektedir. İki sanatçının da yaşadığı dönem ve o dönemde trend olan anlayışların getirdiği öğretilerden etkilendiği aşikardır. Ayrıca bu gibi trendlere yön verdiklerini söylemek de yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Arslan, S. (2014). Türklerde Ağaç Kültü ve Hayat Ağacı, *International Journal of Social and Educational Sciences Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1:59-71
- Ağaç, S., Sakarya, M. (2015), Hayat Ağacı Sembolizmi, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*,1:1-14.
- Aydemir, F. (2017). *Popüler Kültürde Mistik Motifler: Bir Anlatı, Tüketim ve Gösteri Alanı Olarak Tasavvuf*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydemir, F. (2020) Postmodern Tüketim Kültürü ve Kutsallık Biçimleri Üzerine Metateorik ve Kavramsal Bir Tartışma: Deneyim, Yaşam Tarzı ve Bireysellik Alanı Olarak Spiritüellik, *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 36:53-76
- Baudrillard, J. (2016). *Tüketim Toplumu*. H. Deliceçaylı ve F. Keskin (Çev.), İstanbul: Ayrıntı.
- Bayat, F. (2007). *Türk Mitolojik Sistemi 2*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Belli, O. (1982). *Urartularda Hayat Ağacı İnançları*, Anadolu Araştırmaları, İstanbul, 8:237-247
- Bars, M. E. (2014). Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Şor Kahramanlık Destanlarına Yansımaları, *International Journal of Social Science*, 27:379-398
- Bulut, İ. (2011). Anadolu'da İnanışların ve Geleneklerin Doğa Korunması Açısından Önemi Üzerine Örnekler, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 46:119-134
- Delibaş, L. (2008). *Kelt kültürü bağlamında Joseph Beuys ve Eserleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi.
- Ergun, M. (2000). Türk Ağaç Kültü İnançının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*, 46:71-80
- Featherstone, M. (2013). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. M. Küçük (Çev.). 3. Baskı, İstanbul: Ayrıntı.
- Gömeç, S. (1998). Şamanizm ve Eski Türk Dini, *PAÜ. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4:39-51
- Ögel B. (2006). *Türk Mitolojisi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özarlan, M. (2003). Türk Kültüründe Ağaç ve Orman Kültü, *Türkbilig*, 5:94-102.
- Öztürk, Ateş, Ş. (2012). *Yakındoğu Demirçay Uygurluklarında Hayat Ağacı İnançları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Paker, K. O. (2011). Postmodern bilgelik: Yeni Çağ Söyleminde Kişisel Gelişim ve Ruhsal Alıştırmalar, *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 31:61-98.
- Perrin, M. (2013). *Şamanizm, İletişim yayınları*, İstanbul
- Işık, R. (2004). Türklerde Ağaçla İlgili İnanışlar ve Bunlar Bağlı Kültler, *Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9:89-106.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Kıyak, A. (2011). Geleneksel Türk Dininde Ağaç Kültü, *Elâzığ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13:91-104
- Köse, A. (2011). *Milenyum Tarikatları: Batı'da yeni dini akımlar*. İstanbul: Timaş Yay.
- Merdaner, E. (2016). *Joseph Beuys "Sanatı ve Felsefesine Bir Bakış*. İstanbul: Tekhne Yayınevi.
- Tanyu, H. (1976). *Türklerde Ağaçla İlgili İnançlar*, *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı*, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:17 Sürekli Yayınlar Dizisi: 2
- Millî Folklor, 47: 22-30.
- Tseng, S. (2018). *Yoko Ono's 'Wish Tree' Series is Coming to Penn This Friday*, <http://www.34st.com/article/2018/04/yoko-ono-wish-tree-for-peace-college-green-arts-philadelphia>.
- Van der Grinten, F. J. (2005), "...siz yaratıklar". M. Haydaroglu (Ed.), Joseph Beuys: Aslolan çizgidir, Schloss Moyland müzesi koleksiyonundan bir seçki içinde (s.23-26). Yapı Kredi Yayınları